

НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ

Розглядаючи питання навчання та освіти дорослих, доцільно вказати, що ця проблема цікавила людство з давніх часів. Але праць, як показують дослідження, присвячених навчанню дорослих дуже мало, і вчені серйозно почали займатися цим питанням нещодавно. Динамічно змінюване життя вимагає від дорослих готовності й здатності до здобуття професії, нових знань. Окрім цього, доцільно відзначити зростаюче суспільне усвідомлення та значення самооцінки особистості людини, необхідності її неперервного удосконалення та самореалізації.

Очевидним є те, що суспільству потрібні не просто професіонали, спеціалісти, що мають необхідні знання, а люди з високим творчим потенціалом, люди, які психологічно готові до постійного оновлення своїх знань, удосконалення своєї професійної підготовки. Соціальні зміни, які відбуваються у нашому суспільстві, викликають зміни й у соціальному статусі багатьох людей. У ситуації соціальної динаміки суспільство потребує творчих людей, які здатні оцінити нові тенденції суспільного розвитку, швидко та правильно опрацьовувати інформацію, вибрати адекватні методи та форми діяльності.

У наш час необхідно мати такий інтелект, за допомогою якого можна було б швидко переорієнтуватись у будь-якій діяльності.

Наукові засади навчання дорослих англійської мови містяться у врахуванні вікових і психофізіологічних особливостей розвитку дорослої людини, специфіки організації, визначення оптимальних фактів управління навчально-пізнавальною діяльністю.

Нервово-психічна структура людини багатofакторна, кожен фактор якої забезпечує певні функції організму. Ці функції мають моменти пониження, стабілізації та підвищення. Школою Б.Г.Ананьєва доведено, що моменти зниження функціональної працездатності передають оптимумам і

виступають таким чином, латентними періодами перебудови тієї або іншої функції. Ці латентні періоди готують подальший хід розвитку, перехід до нового оптимуму. Отже, нервово-психічний стан дорослої людини сприяє її подальшому професійному вдосконаленню, зокрема, здобуттю другої освіти або іншої спеціальності.

Попередні дослідження показують, що навчання та освіта дорослих здійснюється на різних, пов'язаних між собою рівнях, серед яких виділяються особистісний, діяльнісно-рольовий, процесуальний. Зупинимось на характеристиці кожного з них.

I. Особистісний рівень навчання дорослих передбачає вивчення їх пізнавальної діяльності у загальному контексті життєдіяльності спрямованості інтересів, життєвих планів, ціннісних орієнтацій, розуміння суті навчання для розвитку творчого потенціалу особистості. Питання розвитку творчої особистості, творчих здібностей, творчого мислення висвітлювали у своїх працях В.І.Андреев, В.М. Вергасов, Б.І. Коротяєв, І.К. Матюша та ін.

II. Діяльнісно-рольовий рівень - це більш конкретний рівень вивчення дорослої людини як суб'єкта навчання. На цьому рівні предметом аналізу виступає навчальна діяльність особистості як один із видів її життєдіяльності: розкривається структура діяльності дорослих - її мотиви й цілі, засоби і способи, зміни і організація, результати. За допомогою навчальної діяльності доросла людина реалізує життєві плани, розвиває творчий потенціал, необхідний для успішної організації життєдіяльності, насамперед для працевлаштування. І лише тією мірою, в якій доросла людина усвідомлює значення освіти для розвитку особистості, вона стає активним суб'єктом навчання. Природу творчості, взаємозв'язок між творчістю та формуванням особистості досліджували Д.Б.Богоявленська, І.Я. Лернер, О.М. Лук, О.М.Матюшкін, Я.О. Пономарьов та інші.

III. Процесуальний рівень. Говорячи про нього, ми маємо на увазі дослідження тих психічних процесів, за допомогою яких реалізуються

навчально-пізнавальні цілі, які, в свою чергу, здійснюються на основі певних нейрофізіологічних механізмів, що формуються у людини залежно від її вікового розвитку та дозрівання.

В залежності від того, що спонукало дорослих людей, які вже мають вищу або неповну вищу освіту, розпочати навчання, визначає їх майбутні можливості у навчанні, розвиток творчих здібностей тощо. Для того, щоб мати краще розуміння мотивів навчання дорослих, вивчити, чому вони займаються здобуттям освіти, шляхом анкетного опитування, тестування, бесід, інтерв'ю нами було досліджено 145 осіб.

Аналіз результатів опитування, власний досвід в організації навчального процесу дали змогу виявити, що студентів можна поділити на три групи, які відрізняються мотивацією навчально-пізнавальної діяльності:

1. Студенти, які орієнтовані на досягнення далекоглядної мети, - 36%. Це означає, що вони використовують освіту для досягнення цілком чітких цілей (зміна місця проживання - від'їзд за кордон, зміна місця роботи тощо). Вони усвідомлюють себе активними будівниками світу, які в процесі цього будівництва реалізують свої здібності. Це є визначенням смислової установки на творчість і формування потреби мати свою позицію і приймати власні рішення незалежно від зовнішніх впливів і тимчасових умов та обмежень.

2. Студенти, які орієнтовані на зміну професії, - 49%, коли їх проблеми працевлаштування стають невідкладними (наприклад, вчитель російської мови не може знайти роботу і змушений здобувати другу вищу освіту, вчителя англійської мови). Ці студенти характеризуються яскраво вираженою мотиваційною спрямованістю на певний вид діяльності.

3. Студенти, які орієнтовані на процес навчання, - 15%. Це ті, хто шукає знання, як такі. Вони навчаються стільки, скільки себе пам'ятають. Як правило, вони набувають іншої професії з огляду можливостей росту, прагнення до максимального розкриття своїх потенціальних можливостей і прагнення посісти певне місце, отримати схвалення. Їм притаманна

підвищена професійно-творча активність у конкретному виді діяльності, при цьому вони творчо оволодівають професійними прийомами, методами, засобами відповідно до виду діяльності.

Усі студенти - дорослі люди, вони вже набули певного досвіду, проте мають різну мотивацію та орієнтацію на навчання, різну готовність працювати. Кожен із студентів - людей зрілого віку володіє різним обсягом знань з іноземної мови. Таким чином, завдання викладача вищого навчального закладу полягає в тому, щоб так організувати навчальний процес, продумати такі інтерактивні форми, види і прийоми роботи та засоби навчання, які сприяли б розвитку особистості студента, потребі до постійного удосконалення та формуванню його як спеціаліста з творчим стилем мислення, широкою ерудицією і розвинутими якостями творчої особистості, які пред'являються до сучасного вчителя іноземної мови. Саме ця установка має бути домінуючою під час розробки навчальних програм, вибору навчального матеріалу, методів і засобів навчання іноземної мови.

Викладена вище інформація, а також наш практичний досвід роботи з дорослими дають змогу акцентувати увагу на тому, як досягти оптимальних результатів під час організації навчального процесу.

1. Дорослі мають свою власну життєву позицію, своє власне бачення проблеми та не погоджуються, коли відчують, що інші намагаються нав'язати їм свою думку. Розвиток творчого мислення і творчих здібностей тісно пов'язаний з мотиваційною, емоційно-вольовою сферами, з життєвим досвідом тих, хто навчається. Це серйозна проблема для викладачів, які працюють з дорослими. Вони повинні володіти прийомами управління творчим розвитком особистості, вміннями гнучко корегувати процес творчого розвитку та працювати над створенням такого мікроклімату, в якому дорослі не відчували б себе залежними від будь-кого.

2. Дорослі володіють певним досвідом. По-перше, кожна група дорослих є більш різномірною (досвід, мотивація, потреби, інтереси, цілі),

ніж група молодих. Отже, це вимагає більшого спрямування на індивідуалізацію та методи навчання.

По-друге, це означає, що великі ресурси для навчання містяться в самих дорослих. Таким чином, доцільно звернути особливу увагу на експериментальні прийоми навчання - групове обговорення, види діяльності, пов'язані з проблемними завданнями, ситуаціями та їх вирішенням, моделювання, методи пошуку, підвищення рівня пізнавальної складності завдань тощо.

Усе це має сприяти поглибленню знань, розвитку дослідницьких комунікативно-навчальних і професійних умінь студентів, розвитку вміння висувати гіпотези, переносити знання у нову ситуацію, долати інертність мислення.

З іншого боку - володіння певним досвідом має свої негативні риси. Збагачення досвіду дорослих сприяє розвитку певних навичок, упереджень, припущень, що, в свою чергу, заважає сприйняттю нових ідей, понять і альтернативних шляхів мислення.

Для того, щоб вирішити цю проблему та підготувати студентів-дорослих до сприйняття нових підходів, необхідно використовувати такі прийоми, як: пояснення, роздуми, тренування, толерантне ставлення до студентів під час роботи. Коли у навчанні дорослих ігнорується їхній досвід, це означає, що ігноруються вони самі як особистості.

3. На відміну від орієнтованого навчання дітей на предмет, дорослі орієнтовані на життя або вирішення проблеми. Це вимагає зовсім інших методів і прийомів роботи з ними. Вони сприймають навчання такими, що допоможе їм вирішити проблеми, з якими вони стикаються у життєвих ситуаціях.

Для формування навичок відбору необхідної інформації, визначення шляхів оптимальних рішень, уміння аргументувати, самостійно виконувати роботи творчого характеру доцільно використовувати різні модифікації "мозкового штурму", групові форми творчої діяльності (дискусії, ділові або

рольові ігри тощо), які сприяють розвиткові творчих здібностей особистості, готовності до самостійної організації своєї розумової діяльності під час вирішення нестандартних ситуацій у різних видах діяльності з обов'язковою індивідуально-диференційованою допомогою викладача.

Дорослі навчаються також ефективніше, коли навчальний матеріал подається з урахуванням життєвих ситуацій, практичного досвіду.

4. Дорослим треба знати, чого вони навчаються, що дасть їм навчання. Найбільш переконливим для них є те, коли вони можуть порівняти різницю між тим, хто вони зараз, і ким можуть стати після здобуття освіти.

Розвиток людини зумовлений суспільно-історичним процесом, в якому особистість впливає на навколишню дійсність, а з нею - на себе саму.

Дорослі розуміють необхідність розвитку творчості як форми людської діяльності, в процесі якої формуються якісно нові матеріальні і духовні цінності, що допоможе їм зайняти вищу сходинку у власному житті.

5. Дорослі готові вивчати все те, що дасть їм змогу ефективно подолати всі перешкоди у реальному житті. Зросту їх готовності до навчання сприяють розвивальні завдання з урахуванням активно-діяльнісного підходу до особистості, принципу мотиваційної, інтелектуально-логічної, комунікативної та здібності до самоорганізації, які пов'язані з рухом від однієї сходинки до іншої.

6. У дорослих висока мотивація для навчання, психологічна готовність до самостійної навчальної та творчої діяльності, тому що, здобувши ще одну вищу освіту, вони можуть мати кращу роботу, вищу заробітну плату, що, в свою чергу, сприяє підвищенню рівня життя, впевненості у собі.

Навчання стає більш ефективним, коли викладач дотримується особистісно орієнтованого навчання (врахування індивідуально-психологічних особливостей, досвіду, інтересів, нахилів, здібностей, соціальної позиції, статусу в колективі, пізнавального інтересу в поєднанні з професійною мотивацією), створюючи позитивний психологічний мікроклімат, в якому студенти відчувають, що їх поважають, їм довіряють,

підключаються про них, дають можливість вибирати методи і джерела інформації, активно залучають їх до процесу навчання й оцінювання своїх досягнень; використовує точний відбір і дозування матеріалу для певного заняття, створює комунікативну атмосферу, яка пронизує всі заняття.

Підтвердженням цього є аналіз зрізів, які були проведені в двох групах: експериментальній і контрольній.

В експериментальній групі викладач допоміг студентам проаналізувати рівень їх володіння англійською мовою і окреслити шляхи подолання труднощів для досягнення поставленої мети. Новий матеріал викладач подавав з урахуванням психологічних особливостей людей зрілого віку, їх життєвого досвіду, рівня знань, інтересів, нахилів, соціальної позиції, мотивів навчання. Педагог звертав велику увагу на методи і прийоми навчання і критерії визначення прогресу у навчанні, залучаючи до цього процесу студентів, створив сприятливий мікроклімат шляхом толерантного ставлення до студентів під час роботи, тренування, спільної діяльності, побудови взаєностосунків із студентами на довірі, повазі та підтримці, уникаючи судійства і змагання. В кінці навчального курсу були проведені контрольні зрізи знань.

Аналіз контрольних зрізів показав кращі результати в експериментальній групі. По-перше, контрольні зрізи на "відмінно" виконали 56% студентів, 41% студентів одержали оцінку "добре", і лише 3% студентів одержали "задовільно". По-друге, виконання контрольних зрізів засвідчило вміння студентів змістовно, логічно, аргументовано висловлювати свою думку, використовуючи складні граматичні форми, різноманітні структури та лексичні одиниці.

У контрольній групі лише 30% студентів одержали оцінку "відмінно", 35% - "добре", 35% - "задовільно".

Кількісний і якісний аналіз результатів проведеного нами дослідження дає змогу зробити такі ВИСНОВКИ:

- Однією з найбільш вагомих умов ефективності навчання англійської мови студентів-людей дорослого віку є особистість самого викладача.

Вчитель - не тільки професія, суть якої передавати знання, а висока місія, творення особистості. В структурі особистості вчителя особлива роль належить професійно-педагогічній спрямованості. Професійна спрямованість особистості викладача характеризується відповідальністю, педагогічним тактом, справедливістю, авторитетністю - якостями, які залежать від культури, волі, світогляду, педагогічної майстерності самого викладача.

- Професійна компетентність викладача проявляється в умінні вивчення особистості і колективу студентів для визначення рівня їх підготовленості до активного оволодіння новими знаннями та визначення цілей навчання, обґрунтовано відбирати зміст, форми і методи організації навчального процесу, організації і розвитку сумісної діяльності, оцінювати результати діяльності самого викладача та визначати нові цілі.

- Ефективність навчання англійської мови студентів - людей зрілого віку значно зростає завдяки особистісно орієнтованому підходу, зокрема, врахуванню навчально-пізнавальної діяльності студентів.

- Навчання дорослих людей дає позитивні результати за умови врахування їх досвіду шляхом відбору навчального матеріалу, від досягнутого кожним з тих, хто навчається, рівня, а не формально офіційної програми цього курсу.

- Раціональність, продуктивність, ефективність, нові технології, пріоритети практичного навчання засобами дії, зменшення уваги до теоретичного знання - невід'ємні складові навчання дорослих.

- У навчанні дорослих англійської мови велика увага повинна надаватись ставленню викладача до кожного студента як до унікальної особистості, а також організації індивідуального підходу у навчально-пізнавальній діяльності. Людина - її цінності, особистісна свобода і активність - у центрі навчально-виховного процесу.

- Навчання дорослих англійської мови є актуальною проблемою вищої школи і потребує подальшого серйозного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

- Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. - Л.: ЛГУ, 1968.-338 с.
- Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности. -Казань: Изд-во Казан. Ун-та, 1986, - 238 с.
- Богоявленская Д.Б., Богоявленская М.Е. Творческая работа - просто устойчивое сочетание. // Педагогика. 1998. - № 3. - С. 36-43.
- Вергасов В.М. Проблемное обучение в высшей школе. - К.: Высшая школа, 1977, - С. 6.
- Загальна психологія: Навч. посібник / О.Скрипченко, Л.Волинська, З.Огороднійчук та ін. - К.: "А.П.Н.", 1999. - 463 с.
- Коротяев Б.И. Учение - процесс творческий: Кн. для учителя. М.: Просвещение, 1984, - 158 с.
- Лернер И.Я. Дидактические основы методов обучения. - М.: Педагогика, 1981. - С. 164.
- Лук А.Н. Психология творчества. - М.: Наука, 1978, - 128 с.
- Матюша І.К. Творча спрямованість навчального процесу в школі // Педагогіка і психологія. - 1996, - № 3. - С. 70-74.
- Матюшин А.М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. - М.: Педагогика, 1972. - 208 с.
- Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах: Підручник, - К.: Ленвіт, 1999. - 320 с.
- Пономарев Я.А. Психология творчества и педагогика. -М.: Педагогика, 1976. - 280 с.
- Психодиагностика: Теория и практика. Пер. с нем. / Под ред. Н.Ф.Талызиной. - М.: Прогресс, 1986. - 207 с.